

Aldona Nawój-Śleszyński

Zakłady karne typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym

Semi-open prisons in the Polish penitentiary system

Kara pozbawienia wolności w różnych krajach świata jest wykonywana w zamkniętym lub otwartym systemie więziennym (zakłady karne typu półotwartego i otwartego). Otwarty system wykonywania kary pozbawienia wolności przynosi wiele korzyści. Jest wspierany przez Wzorcowe Reguły Minimalne ONZ, Europejskie Reguły Więzienne i inne dokumenty międzynarodowe. Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. preferuje wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, w którym powinni odbywać karę w zasadzie wszyscy skazani zakwalifikowani do systemu programowanego oddziaływania. W niniejszym artykule autorka podejmuje próbę odpowiedzi na szereg pytań związanych z funkcjonowaniem zakładu karnego typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym, m.in. w jakim stopniu skazani w latach 2001–2022 byli kierowani do zakładów karnych typu półotwartego, czy skazani zakwalifikowani do systemu programowanego oddziaływania odbywali karę w zakładzie karnym typu półotwartego, czy uczestnictwo w systemie programowanego oddziaływania w zakładzie karnym typu półotwartego miało wpływ na częstotliwość orzekania przez sąd penitencjarny warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary? Na podstawie uzyskanych odpowiedzi na te pytania uznano, że koncepcja zakładów karnych typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym jest nowoczesna, spełnia standardy międzynarodowe, służy realizacji indywidualno-prewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności. W praktyce jednak ten potencjał nie został w pełni wykorzystany.

Słowa kluczowe: zakład karny typu półotwartego, populacja więzienna w zakładzie karnym typu półotwartego, przeznaczenie zakładu karnego

typu półotwartego, system programowanego oddziaływania, warunkowe zwolnienie z zakładu karnego typu półotwartego.

Prison sentences in various countries of the world are carried out in a closed or open prison system (semi-open and open type prisons). An open system of imprisonment has many benefits. It is supported by the Model Rules for the Minimum Treatment of Prisoners of the United Nations, the European Prison Rules and other international documents. The Executive Penal Code of 1997 prefers the execution of a custodial sentence in a semi-open penitentiary, where basically all convicts qualified for the programmed system should serve their sentences. In this article, the author attempts to answer a number of questions related to the functioning of a semi-open penitentiary in the Polish penitentiary system. to what extent were convicts sent to semi-open prisons between 2001 and 2022, whether convicts qualified for the programmed impact system served their sentences in a semi-open prison, whether participation in the programmed intervention system in a semi-open prison had an impact on the frequency with which the penitentiary court ordered conditional release from serving the remainder of the sentence? On the basis of the answers to these questions, it was concluded that the concept of semi-open prisons in the Polish penitentiary system is modern, meets international standards, and serves the implementation of individual and preventive goals of imprisonment. In practice, however, this potential has not been fully exploited.

Key words: semi-open type penitentiary, prison population in semi-open type penitentiary, purpose of semi-open type penitentiary, programmed impact system, conditional release from semi-open type penitentiary.

Wstęp

Więzienie jest miejscem poprawy a nie miejscem udręczenia fizycznego i psychicznego. Sam fakt pozbawienia wolności jest dolegliwością, której bezmiar można pomniejszyć jedynie poprzez łagodzenie zewnętrznych i wewnętrznych form organizacji instytucji więzienia w szczególności poprzez rozluźnianie rygorów wykonywania kary pozbawienia wolności

w różnych typach zakładów karnych. Typologia zakładów karnych kształtowała się przez wiele lat. Zróżnicowany reżim wykonywania kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych jest obecnie standardem we wszystkich systemach penitencjarnych świata. To zróżnicowanie ma różny charakter oraz nazewnictwo. Upraszczając ten problem, można powiedzieć, że kara pozbawienia wolności w różnych krajach świata jest wykonywana w zamkniętym lub otwartym systemie więziennym (zakłady karne typu półotwartego i otwartego). Wpływ na otwarty sposób wykonywania kary pozbawienia wolności miały Międzynarodowe Kongresy Penitencjarne, Wzorcowe Reguły Minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Europejskie Reguły Więzienne, zalecenie ONZ przyjęte 29 sierpnia 1955 r. w sprawie zakładów otwartych. Ten system wykonania kary pozbawienia wolności przynosi szereg korzyści m.in. rzadszy powrót do przestępstwa, większą trwałość więzi rodzinnych, społecznych i zawodowych, brak prizonizacji, mniejszy stopień agresji i innych dewiacji, mniejsze koszty ekonomiczne¹. Problem wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie otwartym był obecny w Polsce we wszystkich etapach rozwoju społeczno-politycznego państwa począwszy od końca XIX w. Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. ukształtował podział zakładów karnych na zakłady karne typu zamkniętego, zakłady karne typu półotwartego i zakłady karne typu otwartego (art. 70 k.k.w.). Zakłady te różnią się w szczególności stopniem zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz wynikających z tego obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się w zakładzie i poza jego obszarem (§ 7 art. 70 k.k.w.). Aktualny status zakładu karnego typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym kształtował się, rozwijał i unowocześniał od początku XX w. Idea tworzenia nowego typu zakładu karnego zrodziła się z potrzeby poszukiwania najbardziej celowego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności. Jak słusznie zauważył na początku lat siedemdziesiątych XX w. P. Wierzbicki, iż w treści kary „Zanikają coraz bardziej elementy odwetowe w wykonywaniu kary, a na ich miejsce wchodzi elementy, które dążą do przywrócenia więźnia społeczeństwu. Od końca XIX wieku w wielu państwach myśl ta uzewnętrzniła się m.in. w postaci tworzenia nowych typów zakładów karnych zwanych zakładami półotwartymi lub półwolnościowymi”².

¹ J. Górny, *Zakłady otwarte – nowa forma izolacji penitencjarnej*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjaryстики w Polsce*, T. I, 1984, s. 105.

² P. Wierzbicki, *Zakłady półotwarte w Polsce*, „Przegląd Penitencjarny” 1963, Nr 1, s. 100.

Pierwsze zakłady karne typu półotwartego w Polsce powstały w okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej idea kształtowania się nowego typu zakładu karnego odrodziła się i kształtowała się w kilku etapach, by w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. osiągnąć ostateczną postać, która jest realizowana przez polski system penitencjarny już od 25 lat.

Zamiarem autorki jest prześledzenie kształtowania się tego nowoczesnego modelu zakładu karnego jeszcze z przed 1997 r., by lepiej zrozumieć drogę odchodzenia od represyjnego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności do więzienia prospołecznego służącego readaptacji społecznej więźniów. Projektodawcy nowego Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. uznali „że szczególnie preferowanym jest zakład karny typu półotwartego w którym powinni odbywać karę w zasadzie wszyscy skazani objęci systemem programowanego oddziaływania”³. Z tej konstatacji wynika, że wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania w zakładzie karnym typu półotwartego stwarza optymalne warunki osiągania indywidualnoprewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności. „Nowy kodeks przewiduje, że podstawą wykonywania kary w systemie szczególnie nakierowanym na resocjalizację jest indywidualny program oddziaływania, opracowany przy współudziale skazanego”⁴. W niniejszym opracowaniu autorka chciała odpowiedzieć na szereg pytań. Odpowiedzi na nie mogą być sygnałem potrzeby modernizacji wykonywania kary pozbawienia wolności w obecnym modelu zakładu karnego typu półotwartego. W artykule autorka będzie chciała odpowiedzieć na następujące pytania:

- w jakim stopniu populacja więzienna w Polsce była obejmowana wykonywaniem kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w latach 2001–2022, czy pojawiły się tendencje rozwojowe tego zjawiska i jakiego rodzaju?
- czy rodzaj grupy klasyfikacyjnej skazanych różnicował częstotliwość odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego?
- czy skazani zakwalifikowani do systemu programowanego oddziaływania odbywali w zasadzie karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego?

---

³ Nowe kodeksy karne z 1997 roku z uzasadnieniami: Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Warszawa 1997, s. 547.

⁴ *Ibidem*, s. 549.

- czy uczestnictwo w systemie programowanego w zakładzie karnym typu półotwartego miało wpływ na częstotliwość orzekania przez sąd penitencjarny warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary?

Ponadto autorka będzie obserwowała na podstawie statystyk penitencjarnych tendencję rozwojową badanych zmiennych w okresie 25 lat, w którym to okresie kara pozbawienia wolności wykonywana była w preferowanym przez ustawę typie półotwartego zakładu karnego w systemie programowanego oddziaływania.

Geneza i kształtowanie koncepcji zakładu karnego typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym w okresie międzywojennym i powojennym (lata 1918–1997)

Zakłady karne typu półotwartego i otwartego powstawały w świecie w końcu XIX w. Idea rozwoju zakładu karnego typu półotwartego w Polsce inspirowana była dosyć wcześnie przez polskich penitencjarystów, a urzeczywistniona dopiero w okresie międzywojennym poprzez tworzenie zakładów karnych typu półotwartego w postaci kolonii rolnych, później powstawały zakłady karne otwarte w postaci tzw. ruchomych karnych ośrodków pracy⁵. Kształtowanie się nowego typu zakładów karnych wspierane były uchwałami, zaleceniami, międzynarodowych kongresów penitencjarnych. Szczególny wpływ na kształtowanie się otwartego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności (zakładów karnych typu półotwartego) miały Reguły Minimalne ONZ i ERW. Reguła 5 Wzorcowych Reguł Minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych zaleca, aby reżim instytucji o charakterze izolacyjnym dążył do zminimalizowania różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności⁶. Europejskie Reguły Więzienne zalecają, aby życie w więzieniu odpowiadało, tak dalece, jak to jest możliwe, pozytywnym aspektom życia na wolności (Reguła 5), a każde pozbawienie wolności jest prowadzone tak, by ułatwić osobom pozbawionym wolności readaptację w wolnym społeczeństwie (Reguła

---

⁵ P. Wierzbicki, *Zakłady półotwarte w Polsce...*, s. 100.

⁶ Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Reguly_Mandeli.pdf (dostęp: 29.12.2023).

6)⁷. Ww. dokumenty nie wskazują form organizacyjnych zakładów karnych nowego typu, ale wskazują na potrzebę przybliżania życia w więzieniu, o ile jest to możliwe do życia na wolności. Ten zabieg miał służyć m.in. ułatwieniu readaptacji społecznej po wykonaniu kary pozbawienia wolności.

Ojczyzną klasycznych zakładów typu otwartego była Szwajcaria, tam bowiem powstał w 1893 r. w Witzwil zakład karny otwartego w postaci kolonii rolnej, który był wzorem kształtowania się tego typu zakładów karnych⁸.

Rozwój nowego typu zakładów karnych w Polsce w szczególności zakładów karnych typu półotwartego przebiegało w kilku etapach:

- lata 1918–1939,
- lata 1944–1956,
- lata 1957–1966,
- lata 1966–1969,
- lata 1970–1995,
- lata 1995–1997,
- od 1998 roku.

W okresie międzywojennym ukształtowały się dwa rodzaje zakładów karnych typu półotwartego, tj. kolonie rolne i więzienia rzemieślnicze. Pierwsze kolonie rolne powstały w 1934 r., początkowo działały przy więzieniach, a od 1938 r. zostały usamodzielnione. W tym roku funkcjonowało 7 kolonii męskich i jedna żeńska⁹. W koloniach rolnych osadzano skazanych na karę pozbawienia wolności w wymiarze od roku do 5 lat, pierwszy raz karanych, w wieku do 30 lat pochodzących ze wsi i na wolności pracowali na roli¹⁰. Wiezienia rzemieślnicze były przeznaczone dla więźniów w wieku od 17 do 30 lat, pierwszy raz karanych, skazanych na karę pozbawienia wolności powyżej 3 lat, pochodzących ze środowiska miejskiego i na wolności zajmowali się rzemiosłem¹¹. Do zakładu karnego typu półotwartego kwalifikowała Komisja do Badań Kryminalno-Biologicznych powołana przez Ministra Sprawiedliwości 5 maja 1933 r. przy

---

⁷ Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów), „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, Nr 72–73.

⁸ J. Górny, *Zakłady otwarte...*, s. 157.

⁹ K. Pawlak, *Zakłady otwarte i półotwarte w latach trzydziestych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1995, Nr 11, s. 38.

¹⁰ Ibidem, s. 37.

¹¹ Ibidem, s. 38.

Departamencie Karnym. W opinii współczesnych penitencjarystów więzienia rzemieślnicze, jak i kolonie rolne zapobiegały dalszej demoralizacji młodych przestępców. Liczba więźniów odbywających karę w tych zakładach nie była duża, w 1938 r. w koloniach rolnych odbywało karę 1183 skazanych¹², a w więzieniach rzemieślniczych – 1279 skazanych¹³. W tym okresie była to najmniejsza grupa w populacji więziennej. W 1938 r. stanowiła 3,62%. Wykonywanie kary pozbawienia wolności w tego typu zakładach karnych była postrzegana i oceniana bardzo pozytywnie np. o koloniach rolnych pisał w sposób następujący Z. Bugajski „Kolonie rolne to prototyp zakładów przyszłości, to zrealizowanie utęsknień i pragnień humanitarystów, to częściowe urzeczywistnienie najśmielszych idei penitencjarnych w kierunku przekształcenia zakładów karnych na kliniki społeczne”¹⁴.

Dla rozwoju typologii zakładów karnych okres lat 1944–1956 nie wniósł nic szczególnego. Nie kontynuowano osiągnięć okresu międzywojennego. Począwszy od 1948 r. powstają pierwsze ośrodki pracy, najpierw ośrodki budowlane w Warszawie, a od 1950 r. – ośrodki w Zagłębiu Węglowym na Górnym Śląsku¹⁵. Według znawców problematyki istnieje pogląd, że ośrodki pracy budowlane i węglowe nie były zakładami karnymi półotwartymi, spełniły jednak one ważną rolę w przejściu do ośrodków pracy więźniów tworzonych po 1956 r. Z chwilą, gdy więziennictwo w 1956 r. przeszło w gestię Ministerstwa Sprawiedliwości¹⁶, rozpoczął się następny etap kształtowania się typologii zakładów karnych, zaczęły powstawać zakłady karne typu półotwartego nawiązujące do tradycji międzynarodowych i międzynarodowych wzorców.

W latach 1957–1966 podjęto liczne eksperymenty w zakresie kształtowania typologii zakładów karnych. Po 1957 r. zostały zorganizowane tzw. ośrodki i podośrodki pracy więźniów oraz kolonie rolne. Kolonie rolne nawiązywały do tradycji z okresu międzywojennego. W 1962 r. funkcjonowały 72 zakłady karne typu półotwartego, które obejmowały około 36,7% populacji więziennej. Były wśród nich ośrodki budowlane, kolonie rolne, ośrodki górnicze, ośrodki-kamieniołomy, ośrodki torfowe

¹² Ibidem, s. 37.

¹³ Ibidem, s. 38.

¹⁴ Cyt. za P. Wierzbicki, *Zakłady półotwarte w Polsce*, „Przegląd Penitencjarny” 1963, Nr 1, s. 105.

¹⁵ P. Wierzbicki, *Szkic ogólny rozwoju penitencjarystyki w PRL*, [w:] P. Wierzbicki (red.), *Rozwój penitencjarystyki w PRL*, Warszawa 1988, s. 9.

¹⁶ Ustawa z 11 września 1956 r. o przekazaniu więziennictwa do zakresu działania Ministerstwa Sprawiedliwości (Dz. U. Nr 41, poz. 188).

i ośrodki-wapiennicze¹⁷. Doświadczenia wynikające z funkcjonowania ośrodków pracy zostały wykorzystane i unormowane w regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności z 1966 r.¹⁸, który przewidywał ośrodki pracy więźniów jako zakłady karne półotwarte i zakłady karne przejściowe jako zakłady otwarte. Kodeks karny wykonawczy z 1969 r.¹⁹ podtrzymał wprowadzoną w regulaminie podział zakładów karnych. Na podstawie art. 39 § 1 tegoż Kodeksu karnego wykonawczego wprowadzono następujący podział zakładów karnych:

- ośrodki pracy,
- zakłady karne zwykłe,
- zakłady karne przejściowe,
- zakłady karne dla młodocianych,
- zakłady karne dla recydywistów,
- zakłady karne dla skazanych wymagających stosowania szczególnych środków leczniczo-wychowawczych,
- zakłady karne dla odbywających karę aresztu wojskowego. Ta klasyfikacja zakładów karnych obowiązywała bardzo długo, bo aż do 1995 r.²⁰.

Do tego czasu kierowanie skazanych do odbywania kary pozbawienia wolności w ośrodkach pracy więźniów było powiązane z rygorem odbywania kary, „końcówką” kary, rodzajem popełnionego przestępstwa. Cechą charakterystyczną wykonywania kary pozbawienia wolności w ośrodkach pracy więźniów było zatrudnienie na zewnątrz zakładów karnych w dwóch systemach dozoru, tj. w systemie zmniejszonego dozoru i systemie bezdozorowym²¹. W latach 1974–1989 populacja skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w ośrodkach pracy wynosiła około 30%²².

Ośrodki pracy więźniów w latach 1966–1989 jako zakłady typu półotwartego posiadały pewne elementy represyjnej koncepcji więzienia. Koncepcja tych zakładów zbliżała się jednak do nowoczesnego modelu zakładów karnych typu półotwartego opartego na międzynarodowych standardach, wzorcach i osiągnięciach współczesnej światowej i krajowej

---

¹⁷ J. Górny, *Zakłady półotwarte i otwarte*, [w:] P. Wierzbicki (red.), *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, Warszawa 1988, s. 104.

¹⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 07.02.1966 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. Urz. MS nr 2, poz. 12).

¹⁹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 13, poz. 98).

²⁰ Por.: art. 39 Ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (Dz. U. Nr 95, poz. 475).

²¹ §33–47 Zarządzenia Nr 21/74/CZZK Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 czerwca 1974 r. w sprawie ochrony i obrony zakładów karnych i aresztów śledczych (niepublikowane).

²² Informacja statystyczna CZZK za lata 1974–1989.

penitencjarystyki. Nie był to w pełni zakład resocjalizacyjny, ponieważ występowały w nim elementy charakterystyczne dla zakładu karnego zamkniętego m.in. ochrona zewnętrzna zakładu oparta na uzbrojeniu, nauczanie więźniów tylko wewnątrz tych zakładów, przymus pracy, rygor. Według stanu na dzień 30 czerwca 1995 r. w ośrodkach pracy więźniów odbywało karę 38,5% populacji więziennej. W latach 1989–1995 dążono do unowocześnienia koncepcji zakładu karnego typu półotwartego. Wówczas zrezygnowano z formalnych kryteriów klasyfikacyjnych w kierowaniu skazanych do zakładu karnego typu półotwartego, m.in. wysokości orzeczonej kary, czasu pozostałego do końca jej odbycia. Regulamin wskazuje na przesłanki materialne, które powinny być podstawą skierowania skazanego do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego. Według regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności skazanych kieruje się do ośrodków pracy, jeżeli względy resocjalizacyjne przemawiają za możliwością wykonywania wobec nich kary w warunkach zmniejszonej izolacji, większych uprawnień i samodyscypliny a względy bezpieczeństwa nie stoją temu na przeszkodzie²³. Problem powiązania rygorów wykonywania kary pozbawienia wolności z typem zakładu karnego został rozwiązany przez nowelizację k.k.w. z 1969 r.²⁴. Ustawa ta uchyla art. 40, czyli eliminuje rygor, które stanowiły podstawową przesłankę kierowania skazanego do określonego typu zakładu karnego. Na dzień 30 czerwca 1986 r. w zakładach karnych typu półotwartego odbywało karę 30,3% wszystkich skazanych, a 11 lat później populacja ta wzrosła do 41,5% (30.06.1997 r.).

Nowy Kodeks karny wykonawczy z 6 czerwca 1997 r.²⁵ modernizuje wykonywanie kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych, na szczególną uwagę zasługuje wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego, ponieważ w opinii projektodawców powinien mieć pozycję uprzywilejowaną w polskim systemie penitencjarnym polegającą na wykonywaniu kary pozbawienia wolności w tego typu zakładzie karnym w systemie programowanego oddziaływania, który posiada największy potencjał resocjalizacyjny.

---

²³ § 79 ust.1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 31, poz. 166).

²⁴ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr, 95, poz. 475).

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 577).

Zakłady karne typu półotwartego w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku

Kodeks karny wykonawczy z 1997 r.²⁶ wyróżnia trzy typy zakładów karnych tj. zakład karny typu zamkniętego, zakład karny typu półotwartego i zakład karny typu otwartego. Zakłady te różnią się w szczególności stopniem zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz wynikających z tego obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się w zakładzie i poza jego obrębem (art. 70 § 1 i 2 k.k.w.). Typologia zakładów karnych jest jedną z postaci instytucjonalnej indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, jest jednym z podstawowych filarów oddziaływania na osoby skazane w toku wykonywania kary pozbawienia wolności. Wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego stwarza wiele możliwości, warunków sprzyjających korekcyjnym oddziaływaniom wobec więźniów, które realizują indywidualnoprorewencyjny cel wykonywania kary pozbawienia wolności polegający na zapobieganiu powrotowi do przestępstwa. Fenomen zakładu karnego typu półotwartego w nowym Kodeksie karnym wykonawczym polega na odrzuceniu rygorów wykonywania kary pozbawienia wolności i zastąpienie ich systemami wykonywania kary pozbawienia wolności. Było to rewolucyjne rozwiązanie w polskim systemie penitencjarnym. Jego istota polega na odejściu od prewencji symptomalogenicznej w postępowaniu wykonawczym i zastąpienia jej prewencją przyczynową. To rozwiązanie daje większe możliwości realizacji celów wychowawczych wykonywania kary pozbawienia wolności²⁷. Systemy wykonywania kary pozbawienia zastąpiły rygory wykonywania kary pozbawienia wolności, odrzuciły przymus resocjalizacyjny, upodmiotowiły proces wykonywania kary pozbawienia wolności. W procesie wykonywania kary pozbawienia wolności ukierunkowanym na realizację indywidualnoprorewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności ważną rolę odgrywa

---

²⁶ Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 90, poz. 557).

²⁷ A. Nawój-Śleszyński, *W poszukiwaniu optymalnego modelu instytucjonalnej indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności – od rygorów do systemów i planów wykonywania kary*, [w:] M. H. Kowalczyk, D. Mackojć (red.), *Karanie, terapia, resocjalizacja. W poszukiwaniu najlepszych rozwiązań*, Toruń 2021, s. 47; więcej: A. Nawój, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania*, Łódź 2007, A. Nawój-Śleszyński, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, Nr 92; P. Stępnia, *System programowanego oddziaływania w opinach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 2009, Tom XXXI.

wykonywanie tej kary w zakładzie karnym typu półotwartego ze względu na warunki odbywania w nich kary pozbawienia wolności zbliżonych do warunków wolnościowych. Nowe prawo karne wykonawcze preferuje wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego, jeżeli pozwalają tylko na to względy bezpieczeństwa zakładu i wymagania w zakresie ochrony społeczeństwa²⁸ oraz wewnętrzna struktura organizacyjna jednostek penitencjarnych. Ten problem pojawił się już na początku wprowadzania w życie nowych rozwiązań k.k.w. z 1997 r.²⁹. W szczególności chodziło o ograniczanie pojemności jednostek więziennych typu półotwartego i otwartego. II Krajowe Sympozjum Penitencjarne³⁰ wypracowało postulaty w tym zakresie. Jednak na rezultaty trzeba było czekać do 2010 r., kiedy te problemy miały rozwiązać oddziały penitencjarne³¹. Efekty tej koncepcji, sposób jej realizacji są wątpliwe i dyskusyjne, ale mogą być przedmiotem odrębnych rozważań.

Przeznaczenie zakładów karnych typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym

Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. wyróżnia określone grupy więźniów, które mogą odbywać karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, a mianowicie:

- skazani odbywający karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania, chyba że szczególne okoliczności uzasadniają osadzenie w zakładzie karnym typu zamkniętego (art. 88 § 1 k.k.w.),
- skazani za przestępstwa nieumyślne lub odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności albo karę aresztu, chyba że szczególne okoliczności

---

²⁸ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy*, wyd. 3, art. 70 Nb 2, Warszawa 2010, s. 329.

²⁹ J. Nawój, *Tradycje i perspektywa zakładu karnego typu półwolnościowego w polskim systemie penitencjarnym*, [w:] W. Ambroziak, P. Stępnia (red.), *Problemy organizacji i zarządzania więzieniem. Materiały II Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Poznań – Kalisz – Warszawa 1999, s. 303–322.

³⁰ W. Ambroziak, P. Stępnia (red.), *Problemy organizacji i zarządzania więzieniem. Materiały II Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Poznań – Kalisz – Warszawa, 1999.

³¹ Zarządzenie Nr 30/10 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 13 sierpnia 2010 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania dyrektorów oraz struktura organizacyjna zakładów karnych i aresztów śledczych (niepublikowane) oraz Zarządzenie Nr 23/18 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych zakładów karnych i aresztów śledczych (niepublikowane).

przemawiają za osadzeniem w zakładzie karnym innego typu (art. 88 § 2 k.k.w.),

- skazane kobiety, chyba że stopień demoralizacji lub względy bezpieczeństwa przemawiają za osadzeniem w zakładzie karnym innego typu (art. 87 § 2 k.k.w.).

Kodeks karny wykonawczy przewiduje pewne ograniczenia kierowania skazanych do zakładu karnego typu półotwartego, a mianowicie skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można przenieść do zakładu karnego typu półotwartego po odbyciu przez niego co najmniej 15 lat kary (art. 89 § 3 k.k.w.). Ponadto przeniesienie skazanego z zakładu karnego typu zamkniętego do zakładu karnego typu półotwartego z zaburzeniami preferencji seksualnych za przestępstwo określone w art. 187–203 k.k. popełnione w związku z tymi zaburzeniami, wymaga zgody sędziego penitencjarnego (art. 89 § 3a k.k.w.).

Niezależnie od powyższych przesłanek skazani mogą być przenoszani z zakładu karnego typu zamkniętego do półotwartego lub otwartego (art. 89 § 1 k.k.w.), na podstawie takich przesłanek jak postawa i zachowanie skazanego. Ujemna ocena postawy i zachowania skazanego może być przesłanką przeniesienia skazanego z zakładu karnego typu półotwartego do zakładu karnego typu zamkniętego (art. 89 § 4 k.k.w.).

Organami kierującymi skazanych do określonego typu zakładu karnego, w tym zakładu karnego typu półotwartego, są sąd orzekający karę pozbawienia wolności (art. 62 k.k.), sąd penitencjarny (art. 74 § 1 k.k.w.), komisja penitencjarna (art. 76 § 1 ust. 1 k.k.w.).

Przepis art. 62 k.k. umożliwia sądowi, który orzeka karę pozbawienia wolności, określenie rodzaju i typu zakładu karnego, w którym skazany ma odbywać karę. Zmianę określonego w wyroku typu zakładu karnego może orzec tylko sąd penitencjarny (art. 74 § 1 k.k.w.). Tylko w szczególnych przypadkach decyzję podejmuje komisja penitencjarna. Orzekanie w trybie art. 62 k.k. jest sporadyczne³². W większości przypadków decyzje o skierowaniu skazanych do określonego typu zakładu karnego w praktyce podejmuje komisja penitencjarna (art. 76 § 1 pkt. 1 i 2 k.k.w.).

---

³² S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 3, art. 74 Nb 7, Warszawa 2010.

Wewnętrzny reżim zakładów karnych typu półotwartego

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że umieszczenie skazanego w zakładzie karnym typu półotwartego w złagodzonej formie wykonywania kary pozbawienia wolności w stosunku do zakładu karnego zamkniętego zbliża warunki wykonywania kary pozbawienia wolności do warunków wolnościowych³³. Przepis art. 91 k.k.w. określa warunki, w jakich wykonuje się karę w zakładzie karnym typu półotwartego. Na uwagę zasługuje otwartość organizacji wewnętrznej zakładu karnego typu półotwartego. Cele mieszkalne skazanych pozostają otwarte w porze dziennej, w porze nocnej mogą być zamknięte. Skazani mogą opuszczać zakład karny i przebywać poza jego terenem. Mogą być zatrudnieni poza jego terenem. Mogą być zatrudnieni w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta, w tym na pojedynczym stanowisku pracy. Skazanym można zezwalać na uczestnictwo w nauczaniu, szkoleniu lub zajęciach organizowanych poza terenem zakładu karnego. Można zezwalać im na udział w organizowanych przez administrację zakładu karnego poza jego terenem w grupowych zajęciach k-o lub sportowych w obecności funkcjonariusza lub pracownika zakładu karnego. Łączna liczba udziału w tych zajęciach nie może przekraczać 28 dni w roku. Za szczególną otwartością wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego przemawia to, iż skazanym w zakładzie karnym tego typu można udzielać przepustek z zakładu karnego nie częściej niż raz na dwa miesiące na okres nieprzekraczający 14 dni w roku. Skazani mogą korzystać z trzech widzeń w miesiącu, które za zgodą dyrektora zakładu karnego mogą być połączone. Skazani młodociani mają prawo do dodatkowego widzenia w miesiącu (art. 91a k.k.w.). Widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego, rozmowy w trakcie widzeń mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego, korespondencja skazanych może podlegać cenzurze administracji zakładu karnego, rozmowy telefoniczne skazanych lub rozmowy skazanych przeprowadzane za pomocą innych środków łączności mogą podlegać kontroli zakładu karnego.

S. Lelental słusznie zauważa, że ww. warunki odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego określone

---

³³ G.B. Szczygieł, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego 1989–2009, Warszawa 2009, s. 171.

są w kategoriach możliwości. Zakres wdrożenia tych możliwości do praktyki ma wpływ na stopień zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz wynikające z tego ich obowiązki i uprawnienia. Bardzo ważna wynika z tego konstatacja, iż warunki odbywania kary w konkretnym zakładzie karnym typu półotwartego mogą wykazywać tak znaczne różnice, że mogą być zbliżone do warunków odbywania kary w zakładzie karnym typu otwartego albo typu zamkniętego³⁴. Lepiej aby zbliżały się do warunków odbywania kary wymienionych w pierwszym przypadku. Otwartość systemu penitencjarnego jest wartością, którą zalecają Reguły Minimum ONZ i ERW. Zbudowanie racjonalnego modelu zakładu karnego typu półotwartego zależne jest od woli dyrektora zakładu karnego, bowiem w każdej sprawie, o której mowa w art. 91 pkt. 1–11 k.k.w., decyzje podejmuje dyrektor zakładu karnego oraz od postawy kadry penitencjarnej, która ową otwartość instytucji penitencjarnej docenia i wykorzystuje w działalności resocjalizacyjnej.

Populacja więzienna skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego w latach 2001–2022

W badanych latach średniorocznie największy odsetek skazanych odbywał karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu zamkniętego (50,9%), następnie w zakładach karnych typu półotwartego (45,4%) i 3,7% odbywało karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu otwartego (patrz: Wykres 1). Od 2001 r. (patrz: Tabela 1) co rocznie wzrasta odsetek skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego z 39,5% do 50% w 2014 r. Od roku 2015 r. aż do 2022 r. zarysowuje się tendencja spadkowa udziału procentowego skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach typu półotwartego. Wyniki te są zaskakujące, nieoczekiwane. Należało oczekiwać, że wraz z upływem lat po wprowadzeniu w życie k.k.w. z 1997 r. z roku na rok będzie wzrastać liczba więźniów odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego ze względu m.in. na coraz większe doświadczenie kadry penitencjarnej w wykonywaniu

---

³⁴ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy*, wyd. 3, art. 91 Nb 2, 3.

kary pozbawienia wolności w tego typu zakładzie karnym, wzrostu kadry penitencjarnej w szczególności wychowawców³⁵, dowartościowaniu warunków rozluźnionej izolacji w realizacji indywidualnoprewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Spełnienie takich oczekiwań zdynamizuje funkcjonującą w systemie penitencjarnej zasady tzw. wolnej progresji, większy odsetek skazanych będzie odbywał karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, a w szczególności otwartego, gdzie ten ostatni w największym stopniu służy w przygotowaniu skazanych do wolności, społecznej readaptacji po odbyciu kary pozbawienia wolności.

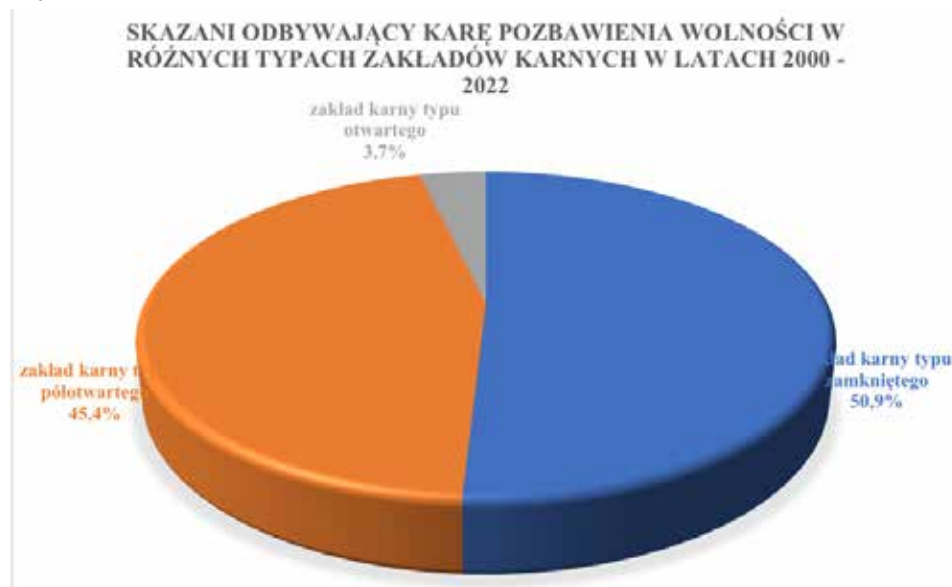
Tabela 1. *Populacja skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w populacji skazanych ogółem w latach 2001-2022. Stan 31.12.*

Lata	Populacja skazanych ogółem	Skazani w zakładach karnych typu półotwartego	%	WD
2001	56893	22470	39,5	100,0
2002	59566	23047	38,7	98,0
2003	61039	24454	40,1	101,4
2004	65312	27363	41,9	106,1
2005	69538	30302	43,6	110,3
2006	74231	33381	45,0	113,9
2007	76334	34805	45,6	115,4
2008	74226	34172	46,0	116,6
2009	74543	34710	46,6	117,9
2010	72339	33805	46,7	118,3
2011	73223	34277	46,8	118,5
2012	77147	37851	49,1	124,2
2013	72405	35506	49,0	124,2
2014	71133	35530	49,9	126,5
2015	66674	32534	48,8	123,5
2016	66132	32435	49,0	124,2
2017	66583	32308	48,5	122,9
2018	64844	30633	47,2	119,6
2019	65610	30262	46,1	116,8
2020	59202	26059	44,0	111,4
2021	63379	27307	43,1	109,1
2022	63079	26825	42,5	107,7

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 14.12.2023). Obliczenia własne.

³⁵ W 2001 r. wychowawców penitencjarnych w systemie więziennym było zatrudnionych 1482 osoby, w tym z wykształceniem humanistycznym 1252(84,5%), z wykształceniem średnim 130 osób (8,8%), w roku 2022 więziennictwo zatrudniało 2131 wychowawców działu penitencjarnego, w tym 99,6% posiadało wykształcenie wyższe humanistyczne, ani jedna osoba nie posiadała wykształcenia średniego /Statystyka-Służba Więzienna-sw.gov.pl/strona/statystyka/roczna -2001-2022 (dostęp: 9.01.2024).

Wykres 1.

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 14.12.2023). Obliczenia własne.

Skazani poszczególnych grup klasyfikacyjnych odbywający karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego w latach 2001–2022. Stan 31.12.

Ocena częstotliwości odbywania kary pozbawienia wolności poszczególnych grup klasyfikacyjnych skazanych w zakładach karnych typu półotwartego obrazuje Tabela 2 i Wykres 2. Średnio w latach 2001–2022 najczęściej karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego odbywali skazani odbywający karę po raz pierwszy, bo 48,2%, następnie recydywiści penitencjarni 41,1%, a tylko 34,7% skazanych młodocianych odbywało karę w tego typu zakładu karnego. Na uwagę zasługuje duża redukcja populacji skazanych młodocianych w 2003 r., z 13810 w roku 2002 do 3618 w 2003 r., która była spowodowana zmianą górnej granicy wieku młodocianych z 24 do 21 lat na podstawie nowelizacji k.k.w.

w 2003 r.³⁶ W tej sytuacji około 9000 skazanych młodocianych skierowano do odbycia kary w innych grupach klasyfikacyjnych. Wynik ten jest zaskakujący, bowiem jest to grupa więźniów, która z mocy prawa (art. 95 §1 k.k.w.) odbywa karę w systemie programowanego, systemie który posiada największy potencjał resocjalizacyjny, a zatem warunki realizacji zadań wynikających z odbywania kary w tym systemie za najbardziej optymalne są w otwartym systemie wykonywania kary pozbawienia wolności (zakład karny typu półotwartego i otwartego). Młodociani są najmniejszą grupą klasyfikacyjną w populacji więziennej i od 2008 r. do 2022 r. posiada tendencję spadkową. Należy przypuszczać, że jej niewielki udział w populacji zakładów karnych typu półotwartego wynikać może z ograniczonej możliwości funkcjonowania tej grupy więźniów w warunkach rozluźnionej izolacji penitencjarnej, z powodu m.in. deficytu samokontroli i samodyscypliny tej grupy więźniów, która sprzyjałaby bezpiecznemu odbywaniu kary w tego typu zakładu karnego.

Największy udział skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy w zakładach typu półotwartego wynikać może z potrzeby korzystania z oddziaływań resocjalizacyjnych skazanych najmniej zdemoralizowanych, z potrzeby korzystania z oddziaływań, które oferuje system programowanego oddziaływania, który co do zasady jest wykonywany w zakładach karnych typu półotwartego. Średnio w badanych latach 48,2% tych skazanych odbywało karę w zakładach typu półotwartego. W niektórych latach odsetek ten wynosił ponad 50% (53,2% w 2013 r.; 52,6% w 2016 r.; 51,8% w 2017 r.; 51,7% w 2015 r.), jednakże od 2017 r. następuje spadek udziału tej grupy więźniów odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego. Recydywiści penitencjarni nigdy nie osiągnęli 50% udziału w zakładach typu półotwartego, a od 2017 r. następuje spadek ich udziału w tego typu zakładu karnego.

---

³⁶ Ustawa z 24 lipca 2003 r. o zmianie Kodeksu karnego wykonawczego oraz innych ustaw (Dz.U. Nr 142, poz. 1380).

Tabela 2. Populacja skazanych poszczególnych grup klasyfikacyjnych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego w latach 2001–2022. Stan na 31.12.

Lata	Młodociani			Odbywający karę poraz pierwszy			Recydywiści penitencjarni		
	N	n	%	N	n	%	N	n	%
2001	13491	4099	30,4	22470	8601	38,3	22470	9770	43,5
2002	13810	4110	29,8	20903	9198	44,0	23047	9739	42,3
2003	3618	1080	29,9	30819	12883	41,8	26602	10491	39,4
2004	3452	989	28,7	33297	14706	44,2	28623	11668	40,8
2005	3287	959	29,2	35800	16578	46,3	30451	12765	41,9
2006	3182	1007	31,6	38280	18299	47,8	32769	14075	43,0
2007	3057	1024	33,5	39479	19401	49,1	33798	14380	42,5
2008	2726	902	33,1	37666	18951	50,3	33834	14319	42,3
2009	2584	879	34,0	37982	19305	50,8	33977	14526	42,8
2010	2313	800	34,6	35346	17944	50,8	34680	15061	43,4
2011	2041	710	34,8	34564	17944	51,9	36619	16254	44,4
2012	2102	898	42,7	35676	18477	51,8	39370	18206	46,2
2013	1750	716	40,9	31897	16958	53,2	37779	17832	47,2
2014	1534	596	38,9	29284	16092	55,0	38509	18842	48,9
2015	1201	439	36,6	27929	14450	51,7	36817	17646	47,9
2016	1098	445	40,5	26885	14188	52,8	36974	17802	48,1
2017	986	390	39,6	27354	14175	51,8	37180	17743	47,7
2018	790	298	37,7	26523	13339	50,3	36561	16996	46,5
2019	769	283	36,8	26820	13311	49,6	37171	16669	44,8
2020	564	179	31,7	23419	11289	48,2	34051	14591	42,9
2021	599	235	39,2	24134	11501	47,7	37002	15571	42,1
2022	522	181	34,7	23651	11025	46,6	37493	15619	41,7

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 13.12.2023). Obliczenia własne.

Wykres 2.

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 13.12.2023). Obliczenia własne.

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania w zakładach karnych typu półotwartego. Stan na 31.12.

Zakład karny typu półotwartego jest szczególnie preferowany przez ustawodawcę, ponieważ powinni w nim w zasadzie odbywać karę wszyscy skazani objęci systemem programowanego oddziaływania – czytamy w uzasadnieniu rządowego projektu nowego Kodeksu karnego wykonawczego³⁷. Takie stanowisko wynika z faktu, iż ten typ zakładu karnego najbardziej sprzyja realizacji korekcyjnych oddziaływań reedukacyjnych stosowanych wobec osób pozbawionych wolności. Obligatoryjnie w tym systemie odbywają skazani młodociani, dorośli – jeżeli po przedstawieniu im programu oddziaływań wyraża zgodę na współdziałanie w jego opracowaniu i wykonywaniu (art. 95 k.k.w.). Zarówno instytucja systemu programowanego oddziaływania, jak i koncepcja zakładu karnego typu półotwartego wprowadzone do k.k.w. z 1997 r. są nowymi instytucjami prawa karnego wykonawczego, w szczególności systemu wykonywania kary pozbawienia wolności, również model zakładu karnego, który w k.k.w. z 1997 r. został ukształtowany na nowoczesnych przesłankach wykonywania kary, które odrzuciły rygor i represję. Rodzą się zatem dwa pytania. Po pierwsze, w jakim stopniu populacja osób pozbawionych wolności została objęta w szczególności systemem programowanego oddziaływania w latach 2001–2022. Po drugie, jak zarysowała się dynamika rozmiarów populacji skazanych wobec których kara pozbawienia wolności była wykonywana w tym systemie.

Z Tabeli 3 wynika, że średnio w badanym okresie odbywało karę w systemie programowanego oddziaływania 52,4% skazanych. W tym okresie zarysowały się trzy tendencje rozwojowe badanego zjawiska. W latach 2001–2008 następuje spadek populacji więziennej obejmowanej systemem programowanego oddziaływania, od 2009 r. do 2016 r. następuje wzrost, a od 2017 r. do 2022 r. ponowny spadek (patrz: Tabela 3). Najniższe wartości występują w latach pandemii covidowej i w okresie postpandemicznym. Generalny spadek odsetka skazanych kierowanych do systemu programowanego w okresie 22 lat jest tendencją, która budzi niepokój, bowiem kara pozbawienia wolności wykonywana w systemie zwykłym jest

---

³⁷ *Nowe kodeksy karne...*, s. 547.

wykonywana bez planu, opartego o diagnozę kryminologiczno-społeczną. Nie może służyć skutecznej realizacji indywidualnoprorewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności.

Tabela 3. Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania w latach 2002–2022. Stan na 31.12.

Lata	Ogółem skazani	w systemie programowanego oddziaływania	%	WD
2001	56893	33743	59,3	100,0
2002	59566	36639	61,5	103,7
2003	61039	33607	55,1	92,8
2004	65312	32980	50,5	85,1
2005	69538	33903	48,8	82,2
2006	74231	36096	48,6	82,0
2007	76334	36688	48,1	81,0
2008	74226	35937	48,4	81,6
2009	74543	35778	48,0	80,9
2010	72339	36412	50,3	84,9
2011	73223	40359	55,1	92,9
2012	77147	44194	57,3	96,6
2013	71426	42038	58,9	99,2
2014	70327	39860	56,7	95,6
2015	65947	37128	56,3	94,9
2016	65057	35763	55,0	92,7
2017	65520	35724	54,5	91,9
2018	63874	33800	52,9	89,2
2019	64760	32303	49,9	84,1
2020	58034	27420	47,2	79,7
2021	61735	27136	44,0	74,1
2022	61706	27325	44,3	74,7

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 13.12.2023). Obliczenia własne.

Z Tabeli 4 wynika, że w badanych latach średnio rocznie 56,8% skazanych zakwalifikowanych do systemu programowanego oddziaływania odbywała karę w zakładzie karnym typu półotwartego. Pozostali skazani z tego systemu odbywali karę w zdecydowanej większości w zakładzie karnym typu zamkniętego, niewielki odsetek w zakładzie karnym typu otwartego. Ponadto obserwuje się niepokojące zjawisko w postaci tendencji spadkowej odsetka skazanych zakwalifikowanych do systemu programowanego oddziaływania, która jest kierowana do odbycia kary w zakładzie karnym typu półotwartego z 63,4% w 2001 r. do 51,7% w 2022 r.

Tabela 4. Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania w zakładach karnych typu półotwartego w latach 2001–2022. Stan na 31.12.

Lata	Skazani w zakładzie karnym typu półotwartego. Ogółem	Skazani w systemie programowanego oddziaływania	%	WD
2001	22470	14236	63,4	100,0
2002	23047	14782	64,1	101,2
2003	24454	14239	58,2	91,9
2004	27363	14141	51,7	81,6
2005	30302	15214	50,2	79,2
2006	33381	17105	51,2	80,9
2007	34805	17648	50,7	80,0
2008	34172	17535	51,3	81,0
2009	34710	17535	50,5	79,7
2010	33805	18439	54,5	86,1
2011	34277	20769	60,6	95,6
2012	37851	23335	61,6	97,3
2013	35506	22999	64,8	102,2
2014	35530	22322	62,8	99,2
2015	32534	20623	63,4	100,1
2016	32435	20193	62,3	98,3
2017	32308	20062	62,1	98,0
2018	30633	18191	59,4	93,7
2019	30262	16778	55,4	87,5
2020	26059	13729	52,7	83,2
2021	27307	13653	50,0	78,9
2022	26825	13859	51,7	81,5

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 14.12.2023). Obliczenia własne.

Warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary skazanych z zakładów karnych typu półotwartego

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego, a w szczególności w systemie programowanego oddziaływania powinno owocować wcześniejszym opuszczeniem zakładu karnego przez skazanego w następstwie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. To oczekiwanie wynikało, jak już wcześniej omawiano z warunków odbywania kary pozbywania wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, które sprzyja realizacji wychowawczych celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Ponadto wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego, w którym to kara jest wykonywana w oparciu o indywidualny program oddziaływania, będący pewnego rodzaju planem wykonywania kary pozbawienia wolności, którego realizacja powoduje eliminację, neutralizację uwarunkowań ryzyka powrotu do przestępstwa. Wnioski o warunkowe zwolnienie rozpatrywane przez sąd penitencjarny powinny być przede wszystkim wnioskami dyrektora

zakładu karnego. To właśnie dyrektor zakładu karnego najlepiej jest zorientowany o charakterze prognozy kryminologiczno-społecznej skazanego, która powinna przesądzać, czy skazany po opuszczeniu zakładu karnego będzie przestrzegał porządku prawnego, czy nie. Należałoby przypuszczać, że wnioski dyrektora zakładu karnego typu półotwartego wobec skazanego odbywającego karę w systemie programowanego oddziaływania będą przez sąd w zasadzie rozpatrywane pozytywnie. Temu problemowi poświęcone zostanie więcej uwagi, analizując to zagadnienie wobec skazanych młodocianych, odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych. Analizą objęto dane statystyczne za lata 2009–2022, które odnosiły się do liczby wniosków złożonych do sądu penitencjarnego ogółem, liczbę i odsetek wniosków rozpatrzonych pozytywnie ogółem oraz rozpatrzonych pozytywnie wniosków dyrektora zakładu karnego i skazanych oraz innych podmiotów uprawnionych (sądowy kurator zawodowy, obrońca, pełnomocnik).

Z Tabeli 5 wynika, że w latach 2009–2022 wnioski o warunkowe zwolnienie do sądu penitencjarnego wobec młodocianych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania średnio w 46,5% zostały rozpatrzone pozytywnie. Wnioski dyrektora zakładu karnego stanowią 26,4% pozytywnie załatwionych, skazanych i innych podmiotów 20,1%. Z danych zawartych w Tabeli 5 wynika, że odsetek wniosków o warunkowe zwolnienie składanych przez dyrektora zakładu karnego zostały rozpatrywane przez sąd penitencjarny z roku na rok w coraz mniejszym odsetku (np. w 2011 r. 62,1% a w roku 2022 – 40%). Odwrotnie dzieje się z wnioskami skazanych, których odsetek pozytywnie rozpatrzonych przez sąd penitencjarny od 2019 r. jest większy niż rozpatrzonych na wniosek dyrektora zakładu karnego.

Nieco większy odsetek skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy w zakładach karnych typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania, bo 50,5% uzyskał warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary, w tym 30,3% na wniosek dyrektora zakładu karnego; 20,2% na wniosek skazanego (Tabela 6). W badanym okresie zaobserwowano dwie tendencje. Pierwsza – to wyraźna tendencja spadkowa wniosków dyrektora zakładu karnego, które zostały pozytywnie rozpatrzone przez sąd penitencjarny. Ta tendencja pojawiła się w 2017 r., uzyskując najmniejszą wartość, bo 17,3% w 2022 r. Po drugiej, od 2018 r. następuje tendencja wzrostowa odsetka skazanych, którzy otrzymywali

warunkowe zwolnienie na swój wniosek. Od 2020 r. odsetek ten był wyższy niż w przypadku wniosków dyrektora zakładu karnego.

Tabela 5. Wnioski o warunkowe zwolnienie rozpatrzone pozytywnie wobec skazanych młodocianych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania. Lata 2009–2022.

Lata	Wnioski ogółem		Wnioski rozpatrzone pozytywnie					
			ogółem		na wniosek dyrektora		pozostałe	
	N	%	n	%	n	%	n	%
2009	460	100,0	254	55,2	162	35,2	92	20,0
2010	525	100,0	324	61,7	232	44,2	92	17,5
2011	491	100,0	305	62,1	185	37,7	120	24,4
2012	289	100,0	168	58,1	99	34,3	69	23,9
2013	379	100,0	206	54,4	119	31,4	87	23,0
2014	283	100,0	141	49,8	85	30,0	56	19,8
2015	208	100,0	104	50,0	67	32,2	37	17,8
2016	143	100,0	66	46,2	42	29,4	24	16,8
2017	119	100,0	58	48,7	39	32,8	19	16,0
2018	127	100,0	42	33,1	22	17,3	20	15,7
2019	69	100,0	22	31,9	5	7,2	17	24,6
2020	71	100,0	23	32,4	8	11,3	15	21,1
2021	50	100,0	14	28,0	4	8,0	10	20,0
2022	35	100,0	14	40,0	5	14,3	9	25,7

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 14.12.2023). Obliczenia własne.

Tabela 6. Wnioski o warunkowe zwolnienie rozpatrzone pozytywnie wobec skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania. Lata 2009–2022.

Lata	Wnioski ogółem		Wnioski rozpatrzone pozytywnie					
			ogółem		na wniosek dyrektora		pozostałe	
	N	%	n	%	n	%	n	%
2009	13114	100,0	7606	58,0	5099	38,9	2507	19,1
2010	13540	100,0	869	6,4	5362	39,6	2506	18,5
2011	13584	100,0	7517	55,3	4909	36,1	2608	19,2
2012	9193	100,0	5628	61,2	3832	41,7	1796	19,5
2013	12240	100,0	7071	57,8	4794	39,2	2277	18,6
2014	11046	100,0	7308	66,2	3876	35,1	3432	31,1
2015	10165	100,0	5251	51,7	3545	34,9	1706	16,8
2016	8715	100,0	4146	47,6	2762	31,7	1384	15,9
2017	8373	100,0	3693	44,1	2474	29,5	1219	14,6
2018	7505	100,0	3149	42,0	1848	24,6	1301	17,3
2019	6951	100,0	2862	41,2	1496	21,5	1366	19,7
2020	6011	100,0	2453	40,8	1116	18,6	1337	22,2
2021	5392	100,0	2091	38,8	783	14,5	1308	24,3
2022	5029	100,0	2211	44,0	869	17,3	1342	26,7

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 14.12.2023). Obliczenia własne.

W grupie klasyfikacyjnej recydywistów penitencjarnych średnio rocznie 37,4% skazanych otrzymywało warunkowe zwolnienie; 18,5% na wniosek dyrektora zakładu karnego; 16,9% na wniosek skazanego (Tabela 7). Podobnie jak w pozostałych grupach klasyfikacyjnych w badanym okresie występowały podobne tendencje, tj. spadek odsetka skazanych korzystających z warunkowego zwolnienia oraz wzrost tych wartości na wniosek skazanego, oraz większy odsetek skazanych recydywistów penitencjarnych od 2019 r. otrzymywał warunkowe zwolnienie na swój wniosek niż dyrektora zakładu karnego.

Tabela 7. *Wnioski o warunkowe zwolnienie rozpatrzone pozytywnie wobec recydywistów penitencjarnych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania*

Lata	Wnioski ogółem		Wnioski rozpatrzone pozytywnie					
			ogółem		na wniosek dyrektora		pozostałe	
	N	%	n	%	n	%	n	%
2009	6009	100,0	2325	38,7	1221	20,3	1104	18,4
2010	6578	100,0	3066	46,6	1917	29,1	1149	17,5
2011	7717	100,0	3444	44,6	2029	26,3	1415	18,3
2012	5654	100,0	2774	49,1	1615	28,6	1159	20,5
2013	7783	100,0	3567	45,8	2003	25,7	1564	20,1
2014	6142	100,0	2827	46,0	1753	28,5	1074	17,5
2015	7807	100,0	3079	39,4	1738	22,3	1341	17,2
2016	6977	100,0	2525	36,2	1527	21,9	998	14,3
2017	6742	100,0	2287	33,9	1360	20,2	927	13,7
2018	6011	100,0	1949	32,4	1168	19,4	781	13,0
2019	5412	100,0	1590	29,4	771	14,2	819	15,1
2020	5114	100,0	1358	26,6	595	11,6	763	14,9
2021	4359	100,0	1088	25,0	368	8,4	720	16,5
2022	4122	100,0	1217	29,5	381	9,2	836	20,3

Źródło: Statystyka – Służba Więzienna – sw.gov.pl/strona/Statystyka_roczna (dostęp: 23.12.2023). Obliczenia własne.

Na podstawie danych statystycznych dotyczących warunkowego zwolnienia skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowanego oddziaływania uzyskano wyniki dyskusyjne i zaskakujące. Dane te świadczą o niespójności systemu penitencjarnego stosowanego w zakładach karnych typu półotwartego w latach 2009–2022, a mianowicie:

- z roku na rok spada liczba pozytywnie rozpatrzonych przez sąd penitencjarny wniosków o warunkowe zwolnienie składanych przez dyrektora zakładu karnego. Powinno działać się odwrotnie, tj. z biegiem lat wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu

półotwartego i w systemie programowanego oddziaływania powinno owocować doskonaleniem wykonywania kary pozbawienia wolności i wzrostem warunkowych zwolnień na wniosek dyrektora zakładu karnego,

- niezrozumiała jest tendencja z ostatnich lat badanego okresu tj. od 2018 r., kiedy to większy odsetek skazanych korzysta z warunkowego zwolnienia na swój wniosek niż dyrektora zakładu karnego,
- na podstawie analizy danych statystycznych nasuwa się wniosek, iż polityka penitencjarna w zakresie stosowania instytucji warunkowego zwolnienia przez sąd penitencjarny różni się od tej stosowanej przez Służbę Więzienną.

Wyjaśnienie ww. spostrzeżeń wymagałoby odrębnych badań, ustalenie przyczyn tego zjawiska, odpowiedzi na pytanie, czy te tendencje są przypadkowe, czy raczej wynikiem zarysowującej się nowej polityki penitencjarnej?

Podsumowanie

Autorka w niniejszym opracowaniu podjęła się próby oceny niektórych rozwiązań zawartych w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r., które dotyczyły tych fragmentów problematyki penitencjarnej oraz odnosiły się do wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładach karnych typu półotwartego. Podstawą tej oceny były wyłącznie statystyki penitencjarne, którymi dysponuje Centralny Zarząd Służby Więziennej. Pojęcie zakładu karnego typu półotwartego po raz pierwszy, zostało wprowadzone do polskiego prawa karnego wykonawczego w 1995 r.³⁸, a ugruntowane i wzbogacone w k.k.w. z 1997 r., w którym to rygory wykonywania kary pozbawienia wolności zastąpiono systemami wykonywania kary pozbawienia wolności. Istota wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego (a w szczególności otwartego) jest realizacją procesu resocjalizacji w warunkach maksymalnie zbliżonych do naturalnego środowiska do którego wróci skazany po odbyciu kary pozbawienia wolności³⁹. Ten model półotwartego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności kształtował się i ulegał modernizacji przez

---

³⁸ Art.39 § 1 pkt. 2 Ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywnien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr 95, poz. 475).

³⁹ J. Górny, *Zakłady półotwarte...*, s. 98.

90 lat w Polsce, by ostateczną postać przyjąć w k.k.w. z 1997 r. Zakłady karne typu półotwartego w okresie międzywojennym występowały w postaci kolonii rolnej, więzień rzemieślniczych, w latach powojennych przyjmowały postać tzw. ośrodków i podośrodków pracy więźniów, od 1957 r. do 1995 r. – ośrodków pracy więźniów. W okresie wspomnianych 90 lat występuje zjawisko kierowania coraz większej liczby osób skazanych do zakładów karnych typu półotwartego. W roku 1938 w zakładach karnych typu półotwartego odbywało karę 3,62% skazanych⁴⁰, w 1986 – 30,3%⁴¹; w 1997 r. – 41,5%⁴²; w 2022 r. – 42,5%. Największy odsetek skazanych w tego typu zakładach karnych odbywało karę w 2014 r., bo 50% populacji osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Ten wzrost jest imponujący, ale czy ostateczny? Trudno ten rodzaj statystyki porównać ze statystyką innych krajów, bowiem np. ustawodawstwa Francji, Niemiec, Hiszpanii, Szwecji nie posługują się pojęciem zakładu karnego typu półotwartego⁴³, ponadto kryteria kierowania skazanych do otwartego systemu w tych państwach są zróżnicowane. Jest to problem do odrębnych badań i rozważań. W latach 2001–2022 w Polsce średniorocznie w zakładach karnych typu półotwartego odbywało karę pozbawienia wolności 45,4%. Od 2015 r. następuje tendencja spadkowa odsetka osób odbywających karę pozbawienia w zakładzie karnym typu półotwartego. Najczęściej do zakładów karnych typu półotwartego byli kierowani skazani odbywający karę po raz pierwszy (48,2%), następnie recydywiści penitencjarni (44,1%), tylko 34,7% skazanych młodocianych. W systemie programowanego oddziaływania ukierunkowanego na realizację indywidualnoprewencyjnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności średnio odbywało karę 52,4% skazanych niezależnie od typu zakładu karnego. Na uwagę zasługuje spadek odsetka skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w badanych latach, największy spadek obserwuje się od 2014 r., by najniższą wartość osiągnąć w okresie pandemicznym i postpandemicznym. Blisko 60% skazanych zakwalifikowanych do odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania odbywało karę w zakładzie karnym typu półotwartego. W badanym okresie następuje tendencja spadkowa

---

⁴⁰ „W Służbie Penitencjarnej” 1938, Nr 6.

⁴¹ J. Górny, *Zakłady półotwarte...*, s. 112.

⁴² Informacja statystyczna o tymczasowo aresztowanych, skazanych, ukaranych za 1997 r., CZZK MS.

⁴³ A. Rzepliński (red.), *Zachodnie ustawy penitencjarne. Teksty ustaw z komentarzami (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja)*, Kalisz 1994.

kierowania skazanych zakwalifikowanych do systemu programowanego oddziaływania do zakładu typu półotwartego. Na uwagę zasługują ów spadek w latach 2017–2022.

Wiele wątpliwości i zastrzeżeń budzi polityka orzekania przez sąd penitencjarny wniosków o warunkowe zwolnienie skazanych odbywających karę w systemie programowanego w zakładach karnych typu półotwartego. Od 2009 r. do 2022 r. następuje spadek udzielanych warunkowych orzeczeń na wniosek dyrektora zakładu karnego, we wszystkich grupach klasyfikacyjnych skazanych. Pod koniec badanego okresu pojawia się zjawisko, że częściej skazani otrzymują warunkowe zwolnienie na swój wniosek niż na wniosek dyrektora zakładu karnego. Problematyczną politykę orzekania o warunkowym zwolnieniu przez sąd penitencjarny sygnalizowano już wcześniej⁴⁴. Z badań, które autorka przeprowadziła w latach 2009–2014 wynika, że wystąpiła duża rozbieżność w prognozowaniu kryminologiczno-społecznym skazanych w oparciu o te same przesłanki prognostyczne przez sąd penitencjarny i dyrektora zakładu karnego. Ta rozbieżność była zjawiskiem patologicznym, którą potwierdzały częste przypadki udzielania przez sąd penitencjarny warunkowego zwolnienia skazanym, którzy odbywali karę w zakładzie karnym typu zamkniętego i w zwykłym systemie wykonywania kary pozbawienia wolności na ich wnioski.

Duże wątpliwości budzi fakt, że aż 64,1% skazanych młodocianych odbywa karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego. Ci skazani z urzędu odbywają karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania, a zatem powinni być kierowani do zakładu karnego typu półotwartego, chyba że szczególne okoliczności uzasadniają osadzenie w zakładzie karnym typu zamkniętego. A zatem osadzanie tej grupy skazanych w zakładzie karnym typu zamkniętego powinno być wyjątkiem a nie zasadą. Na II Kongresie Penitencjarnym sformułowano następującą rekomendację „Stanowczo zaleca się ograniczanie do absolutnego minimum oddziałów zamkniętych dla młodocianych”⁴⁵.

Koncepcja zakładów karnych typu półotwartego w polskim systemie penitencjarnym jest nowoczesna, spełnia standardy międzynarodowe, jest interesująca, służąca realizacji indywidualnoprewencyjnych celów

---

⁴⁴ A. Nawój- Śleszyński, Warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych systemach wykonywania, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, Nr XXXVI, s. 119-120.

⁴⁵ II Kongres Penitencjarny – Więziennictwo. Nowe wyzwania, Warszawa – Poznań – Kalisz 2001, s. 375.

wykonywania kary pozbawienia wolności. W praktyce nie został wykorzystany w pełni potencjał readaptacyjny, który oferuje wykonywanie kary pozbawienia wolności w tego typu zakładzie karnego. Z zaprezentowanych rozważań wynika szereg wniosków, które umożliwiłyby ten potencjał wykorzystać. Aby w pełni ocenić walory wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego w systemie programowego oddziaływania, należałoby podjąć badania nad powrotem skazanych do przestępstwa po wykonaniu kary pozbawienia wolności z różnych typów zakładów karnych i systemów wykonywania kary. Aktualnie brak takich badań⁴⁶. Słusznie jednak zauważa I. Muderacka, że badania skuteczności kary pozbawienia wolności przerastają możliwości jednego badacza lub nawet zespołu badaczy z jednego środowiska naukowego oraz wymagają nakładów finansowych; uruchomienie badań longitudinalnych wymaga czasu, by po 5, 10 latach obserwować wyniki⁴⁷.

---

⁴⁶ Wyjątkiem są badania katamnesticzne T. Szymanowskiego, które dotyczyły 3018 skazanych zwolnionych z zakładu karnego w 2001 r. po odbyciu 3 lat. Zob. T. Szymanowski, *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej*, Warszawa 2010.

⁴⁷ I. Muderacka, *Skuteczność i efektywność kary pozbawienia wolności – przegląd badań empirycznych*, [w:] M.B. Nowak, S. Grzesiak (red.), *Strategia reintegracji społecznej osób skazanych. Integralny model wspomagania resocjalizacyjno-readaptacyjnego*, Warszawa 2022, s. 112.

Bibliografia

- Ambrozik W., Stępiak P. (red.), *Problem organizacji i zarządzania więzieniem. Materiały II Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Poznań -Kalisz-Warszawa 1999.
- Górny J., *Zakłady otwarte – nowa forma izolacji penitencjarnej*, (w:) B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarytyki w Polsce*, T I, Warszawa 1984.
- Górny J., *Zakłady półotwarte i otwarte*, [w:] P. Wierzbicki (red.), *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, Warszawa 1988.
- Hołyst B., Ambrozik W., Stępiak P. (red.), *Więziennictwo Nowe Wyzwania. II Polski Kongres Penitencjarny* (red.), Warszawa – Poznań – Kalisz 2001.
- Konwencje, Rezolucje, Zalecenia dotyczące problematyki penitencjarnej*. Wybór P. Wierzbicki, Warszawa 1985.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy*, wyd. 3, Warszawa 2010.
- Muderacka I., *Skuteczność i efektywność kary pozbawienia wolności – przegląd badań empirycznych*, [w:] M.B. Nowak, S. Grzesiak (red.), *Strategia reintegracji społecznej osób skazanych. Integrany model wspomagania resosjalizacyjno-readaptacyjnego*, Warszawa 2022.
- Nawój A., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania*, Łódź 2007.
- Nawój J., *Tradycje i perspektywa modelu zakładu karnego typu półwolnościowego w polskim systemie penitencjarnym*, [w:] W. Ambrozik, P. Stępiak (red.), *Problemy organizacji i zarządzania więzieniem, Materiały II Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Poznań-Kalisz -Warszawa 1999.
- Nawój-Śleszyński A., *W poszukiwaniu optymalnego modelu instytucjonalnej indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności – od rygorów do systemów i planów wykonywania kary* [w:] M.H. Kowalczyk, D. Mackojć (red.), *Karanie, terapia, resocjalizacja. W poszukiwaniu najlepszych rozwiązań*, Toruń 2021.
- Nawój-Śleszyński A., *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, Nr 92.
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami: Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Warszawa 1997.
- Pawlak K., *Zakłady otwarte i półotwarte w latach trzydziestych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1995, Nr 11.
- Rzepliński A. (red.), *Zachodnie ustawy penitencjarne. Teksty ustaw z komentarzami (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja)*, Kalisz 1994.
- Stępiak P., *System programowanego oddziaływania w opiniach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 2009, Tom XXXI.

Szczygieł G.B., *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego 1989–2009, Warszawa 2009.

Szymanowski T., *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej*, Warszawa 2010.

Wierzbicki P., *Zakłady półotwarte w Polsce*, „Przegląd Penitencjarny” 1963, Nr 1.

Wierzbicki P., *Szkic ogólny rozwoju penitencjarystyki w PRL*, [w:] P. Wierzbicki (red.), *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, Warszawa 1988.

Akty prawne

Ustawa z 11 września 1956 r. o przekazaniu więziennictwa do zakresu działania Ministra Sprawiedliwości (Dz.U. Nr 41, poz. 188).

Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98).

Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr 95, poz. 475).

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557).

Ustawa z 24 lipca 2003 r. o zmianie kodeksu karnego wykonawczego oraz innych ustaw (Dz.U. Nr 142, poz. 1380).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 31, poz. 166).

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7.02.1966 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.Urz. MS Nr 2, poz. 12).

Zarządzenie nr 21/74/CZZK Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 czerwca 1974 r. w sprawie ochrony i obrony zakładów karnych i aresztów śledczych (niepublikowane).

Zarządzenie Nr 30/10 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 13 sierpnia 2010 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania dyrektorów oraz struktura organizacyjna zakładów karnych i aresztów śledczych (niepublikowane).

Zarządzenie Nr 23/18 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 18 kwietnia 2018 r. w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (niepublikowane).

Dokumenty międzynarodowe

Wzorcowe Reguły Minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Reguly_Mandeli.pdf

Zalecenie ONZ przyjęte 29 sierpnia 1955 r. w sprawie zakładów otwartych, [w:] Rezolucje, zalecenia dotyczące problematyki penitencjarnej. Wybór P. Wierzbicki, Warszawa 1985.

Załącznik Rec(2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów z dnia 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów) „Przeгляд Więziennictwa Polskiego” 2011, Nr 72–73.

Netografia

Statystyka – Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/statystyka>

Inne

Informacja Statystyczna CZZZK za lata 1974–1989, CZZZK MS.

